DOMSTOLENS DOM
25. februar 1988 *

I sag 427/85,

Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber, ved juridisk konsulent i Kommissionen Friedrich-Wilhelm Albrecht, bistået af advokat Heinrich Hüchting, Bremen, og med valgt adresse i Luxembourg hos Georges Kremlis, Kommissionens Juridiske Tjeneste, Kirchberg, Luxembourg,

sagsøger,

mod

Forbundsrepublikken Tyskland, ved Ministerialrat i Bundesministerium für Wirtschaft Martin Seidel og Ministerialrat i Bundesministerium der Justiz Horst Teske, og med valgt adresse i Luxembourg på den tyske ambassade, 20-22 avenue Émile-Reuter,

sagsøgt,

angående en påstand i medfør af artikel 169 i Traktaten om Oprettelse af Det Europæiske Økonomiske Fællesskab om, at Forbundsrepublikken Tyskland ikke har overholdt de forpligtelser med hensyn til advokaters fri udveksling af tjenesteydelser, som påhviler den i henhold til EØF-Traktaten og Rådets direktiv 77/249/EØF af 22. marts 1977 om lettelser med henblik på den faktiske gennemførelse af advokaters fri udveksling af tjenesteydelser,

har

DOMSTOLEN,

sammensat af præsidenten Mackenzie Stuart, afdelingsformændene G. Bosco og J. C. Moitinho de Almeida, dommerne T. Koopmans, U. Everling, K. Bahlmann, Y. Galmot, C. Kakouris, R. Joliet, T. F. O'Higgins og F. Schockweiler,

generaladvokat: J. L. da Cruz Vilaça
justitssekretær: fuldmægtig B. Pastor

* Processprog: Tysk.

på grundlag af retsmøderapporten og efter mundtlig forhandling den 8. juli 1987,

og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse den 3. december 1987,

afsagt følgende

Dom

1 Ved stævning, indgivet til Domstolens Justitskontor den 23. december 1985, har Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber i medfør af EØF-Traktatens artikel 169 anlagt sag med påstand om, at det statueres, at Forbundsrepublikken Tyskland ikke har overholdt de forpligtelser med hensyn til advokaters fri udveksling af tjenesteydelser, som påhviler den i henhold til EØF-Traktaten og Rådets direktiv 77/249/EØF af 22. marts 1977 om lettelser med henblik på den faktiske gennemførelse af advokaters fri udveksling af tjenesteydelser (EFT L 78, s. 17).

2 Kommissionen har særlig foreholdt Forbundsrepublikken Tyskland, at den har sat en lov i kraft til gennemførelse af direktiv 77/249, nemlig lov af 16. august 1980 (BGBl. I, s. 1453), hvis §4 bestemmer:

a) at en advokat fra en anden medlemsstat, som i form af tjenesteydelser udøver virksomhed i forbindelse med repræsentation og forsvar af en klient for retten i Forbundsrepublikken, kun må handle i forbindelse med en tysk advokat, selv i tilfælde, hvor der ikke er advokattvang efter tysk ret;

b) at den tyske advokat, som han skal handle i forbindelse med, selv skal være rettergangsfuldmægtig eller forsvarer i sagen;

c) at den tjenesteydende advokat,

— kun må give møde for retten i såvel civile sager som straffesager, hvis han ledsages af den tyske advokat, og

— som forsvarer kun må besøge en fængslet, hvis han ledsages af den tyske advokat, og kun må korrespondere med en fængslet gennem denne;

d) at det ved foretagelsen af hver enkelt handling skal godtgøres, at der er den nødvendige forbindelse; at handlinger, som den tjenesteydende advokat foretager i strid med de nævnte bestemmelser, eller på et tidspunkt, hvor der ikke foreligger bevis for forbindelsen, er ugyldige; under retsmøderne antages forbindelsen for at være etableret, hvis handlingen ikke straks tilbagekaldes eller ændres af den tyske advokat;

e) at §52, stk. 2, i Bundesrechtsanwaltsordnung finder analog anvendelse i tilfælde, hvor det er påbudt at møde ved advokater, som har møderet for den ret, der behandler sagen.

3 Kommissionens klagepunkter vedrører den måde, hvorpå den tyske lovgivning har gennemført direktiv 77/249 (herefter benævnt »direktivet«) med hensyn til den pligt til at handle »i forbindelse med« en tysk advokat, som er pålagt en advokat, der er etableret i en anden medlemsstat, og som udøver virksomhed som tjenesteyder på Forbundsrepublikken Tysklands område. Begrebet forbindelse hidrører fra direktivets artikel 5, hvorefter medlemsstaterne »for så vidt angår udøvelse af virksomhed i forbindelse med repræsentation og forsvar af en klient for retten« kan kræve, at de tjenesteydende advokater enten handler »i forbindelse« med en advokat, som udøver virksomhed ved den ret, der skal behandle sagen, og som i givet fald er ansvarlig over for denne ret, eller med en »avoué« eller »procuratore«, der udøver virksomhed ved den pågældende ret.

4 Sagen vedrører tre forskellige problemer, nemlig med hensyn til det område, hvor der kræves en forbindelse, den nærmere udformning af forbindelsen og de tilfælde, hvor møderetten er indskrænket til et bestemt geografisk område.

5 For en nærmere redegørelse for direktivets bestemmelser og den tyske lovgivning samt sagens baggrund og parternes anbringender og argumenter henvises til retsmøderapporten. Disse omstændigheder omtales derfor kun i det følgende, såfremt det på de enkelte punkter er nødvendigt for forståelsen af Domstolens argumentation.

A — Det område, hvor der kræves en forbindelse

6 Ifølge §4 i ovennævnte tyske lov af 16. august 1980 (herefter benævnt »1980-loven«) gælder forpligtelsen til at handle i forbindelse med en advokat, der er etableret i Forbundsrepublikken Tyskland, når den tjenesteydende advokat vil handle »som repræsentant eller forsvarer for en klient« i retssager samt visse forvaltningsretlige sager.

7 Ifølge Kommissionen giver denne bestemmelse en for bred definition af det område, hvor der kræves en forbindelse med en tysk advokat, ikke blot med hensyn til den virksomhed, der udøves for domstolene, men også for administrative myndigheder samt kontakt med fængslede. Disse tre spørgsmål bør undersøges hver for sig.

8 Med hensyn til den virksomhed, der udøves for domstolene, er det Kommissionens opfattelse, at den forpligtelse til at handle i forbindelse med en advokat, som kan fastsættes i medfør af direktivets artikel 5, kun kan gælde, når repræsentation eller forsvar af en part for retten ifølge værtslandets nationale ret kun kan varetages af en advokat som rettergangsfuldmægtig eller forsvarer. I alle de tilfælde, hvor der ikke er advokattvang i henhold til den nationale lovgivning, og hvor parten følgelig kan varetage sine egne interesser eller endog overdrage varetagelsen heraf til en person, som ikke er advokat, må den tjenesteydende advokat have mulighed for at repræsentere eller forsvare klienten uden at handle i forbindelse med en tysk advokat.

9 Forbundsrepublikkens regering har under henvisning til ordlyden af direktivets artikel 5 gjort gældende, at forpligtelsen til at handle i forbindelse med en advokat kan pålægges med hensyn til alle former for virksomhed i forbindelse med en advokats repræsentation og forsvar af en klient, hvad enten de er omfattet af advokattvangen eller ej. I den forbindelse har regeringen henledt opmærksomheden på, at den tyske lovgivning ved ikke at indføre advokattvang tilsigter at gøre det mu-

ligt for parterne selv at føre deres sag. Spørgsmålet om, hvorvidt en tredjemand erhvervsmæssigt kan repræsentere en part for domstolene, er underlagt de regler, der gælder for bestemte erhverv som f. eks. notarer, patentagenter og statsautoriserede revisorer; bortset fra disse tilfælde, hvor der findes særlige regler, indeholder den tyske »Rechtsberatungsgesetz« et generelt forbud mod erhvervsmæssigt at yde juridisk bistand.

10 Det må for det første fastslås, at direktivets artikel 5 — som den tyske regering med rette har anført — efter sin ordlyd ikke sondrer mellem de former for advokatvirksomhed, som er omfattet af advokattvangen, og dem, som ikke er det; bestemmelsen gør det nemlig blot muligt for medlemsstaterne at pålægge de tjenesteydende advokater en forpligtelse til at handle i forbindelse med en lokal advokat, »for så vidt angår udøvelse af virksomhed i forbindelse med repræsentation og forsvar af en klient for retten«.

11 Det bemærkes imidlertid, at denne konstatering skal ses i den sammenhæng, den indgår i. Direktivet indeholder nemlig, som det fremgår af betragtningerne til direktivet, kun foranstaltninger, som skal »lette den faktiske udøvelse« af advokatvirksomhed i form af tjenesteydelser, idet enhver begrænsning i den frie udveksling af tjenesteydelser i henhold til Traktaten har været forbudt siden overgangsperiodens udløb. Dette forbud indebærer en fjernelse af enhver forskelsbehandling af tjenesteyderen på grundlag af hans nationalitet eller den omstændighed, at han er etableret i en anden medlemsstat end den, hvor ydelsen skal udføres.

12 Traktatens artikel 60, stk. 3, præciserer, at tjenesteyderen midlertidigt kan udøve sin virksomhed i det land, hvor ydelsen præsteres, »på samme vilkår, som det pågældende land fastsætter for sine egne statsborgere«. Domstolen har i sin praksis (jfr. især dommen af 17. december 1981, Webb, 279/80, Sml. s. 3305) heraf udledt, at i betragtning af, at visse tjenesteydelser er af speciel karakter, kan særlige krav til tjenesteyderne, der er begrundet i anvendelse af faglige regler, ikke anses for uforenelige med Traktaten, men at den frie udveksling af tjenesteydelser, der er et grundlæggende princip i Traktaten, dog kun kan begrænses ved regler, der er begrundet i almenvellet, og som påhviler enhver person, der udøver en aktivitet på

værtslandets område, i det omfang disse interesser ikke varetages i kraft af bestemmelser, som tjenesteyderen er undergivet i den medlemsstat, hvor han er etableret.

13 Direktivet må fortolkes i lyset af disse principper. Direktivets artikel 5 kan ikke bevirke, at der til en tjenesteydende advokat stilles krav, som ikke ville kunne stilles i henhold til de faglige regler, som finder anvendelse, hvis der ikke foreligger en tjenesteydelse i Traktatens forstand. Det står fast, at parterne i sager, hvor der ikke er advokattvang efter tysk lovgivning, selv kan varetage deres forsvar; i sådanne sager tillader tysk lovgivning ligeledes, at forsvaret betros en person, som hverken er advokat eller særligt uddannet, såfremt denne ikke handler erhvervsmæssigt.

14 Herefter synes der ikke at være almene hensyn, som i sager, hvor der ikke er advokattvang, kan begrunde en forpligtelse for en advokat, der er etableret i en anden medlemsstat, og som erhvervsmæssigt udfører tjenesteydelser, til at handle i forbindelse med en tysk advokat.

15 Som følge heraf kan den tyske lovgivning ikke pålægge en tjenesteydende advokat — som i øvrigt under udøvelsen af sin virksomhed for de tyske domstole skal iagttage de faglige regler, der gælder i Forbundsrepublikken Tyskland, jfr. direktivets artikel 4 — en forpligtelse til at handle i forbindelse med en advokat, som udøver virksomhed ved den ret, der skal behandle sagen, i sager, hvor der ikke er advokattvang i henhold til denne lovgivning. For så vidt som den tyske lov af 1980 i kraft af sin generelle udformning indebærer, at forpligtelsen også gælder i disse sager, er den i strid med direktivet og Traktatens artikler 59 og 60.

16 Hvad angår de tjenesteydende advokaters virksomhed for de administrative myndigheder, tager 1980-loven i henhold til §4, stk. 1, sigte på administrative sager vedrørende »overtrædelser af straffeloven, andre lovovertrædelser, tjenestefejl og misligholdelse af tjenestepligter«. I den forbindelse er det tilstrækkeligt at fastslå, at de ovenfor anførte betragtninger om advokaternes virksomhed for domstolene ligeledes gør sig gældende her.

17 Hvad endelig angår kontakten med fængslede har den tyske regering anført en række argumenter om advokatens ansvar over for domstolene. Disse argumenter, som er centrum for drøftelsen af den nærmere udformning af forbindelsen, må gennemgås i forbindelse med det andet problem, som sagen rejser.

18 Heraf følger, at der må gives Kommissionen medhold i dens klagepunkter med hensyn til det område, hvor der kræves en forbindelse, dog bortset fra klagepunktet om tjenesteydende advokaters kontakt med fængslede, som vil blive undersøgt nedenfor.

B — Den nærmere udformning af forbindelsen

19 Kommissionen har generelt foreholdt Forbundsrepublikken Tyskland, at den i 1980-loven har fastlagt indholdet af begrebet »forbindelse« på en sådan måde, at det overskrider de grænser, der er afstukket i direktivet og i Traktatens artikler 59 og 60. Kommissionens klagepunkter vedrører navnlig bestemmelserne om beviset for forbindelsen, den rolle, der er tildelt den tyske avokat, som den tjenesteydende advokat skal handle i forbindelse med, samt sidstnævntes kontakt med fængslede.

20 Ifølge den tyske regering er den nærmere udformning af forbindelsen, som fastlagt i 1980-loven, en direkte følge af direktivets artikel 5, hvorefter den tyske advokat, som den tjenesteydende advokat skal handle i forbindelse med, skal udøve virksomhed ved den ret, der skal behandle sagen, hvortil kommer, at han »i givet fald er ansvarlig over for denne ret«. En tysk advokat kan imidlertid kun påtage sig et sådant ansvar, når han er orienteret om alle de handlinger, den tjenesteydende advokat foretager, i rette tid, dvs. før disse handlinger har fået virkning. Derfor må den tyske advokat til stadighed være inddraget i sagen, og det er kun muligt at sikre, at dette er tilfældet, *hvis* den ret, der behandler sagen, når som helst kan overbevise sig herom, *hvis* den tyske advokat er til stede under den mundtlige forhandling, og *hvis* han har status som rettergangsfuldmægtig eller forsvarer.

21 Desuden har den tyske regering gjort gældende, at den frie udveksling af tjenesteydelser ikke må bringe en god retspleje i fare. Hvis der var ubegrænset adgang for

udenlandske advokater til at føre sager for de tyske retter, ville der kunne opstå vanskeligheder på grund af manglende kendskab til de materielle og processuelle regler, der anvendes af disse retter. Kun en lokal advokats medvirken kan sikre, at processtoffet præsenteres for retten på en hensigtsmæssig måde.

22 Med hensyn til den tyske regerings første argument bemærkes for det første, at direktivet faktisk ikke indeholder nogen præcisering af udtrykkene »handle i forbindelse« og »ansvarlig over for denne ret« i artikel 5. Disse udtryk må derfor fortolkes under hensyn til direktivets formål, som er »lettelser med henblik på den faktiske gennemførelse af advokaters fri udveksling af tjenesteydelser«.

23 Selv om national lovgivning i henhold til direktivet kan bestemme, at den tjenesteydende advokat skal handle i forbindelse med en lokal advokat, tilsigter direktivet at sætte førstnævnte i stand til at udføre de opgaver, som hans klient har betroet ham, under iagttagelse af en god retspleje. Set under denne synsvinkel har den forpligtelse til at handle i forbindelse med en lokal advokat, som pålægges ham, til formål at give ham den nødvendige støtte, således at han kan fungere i et andet retssystem end det, han er vant til, og at forsikre den ret, der behandler sagen, om, at den tjenesteydende advokat faktisk har denne støtte og således er i stand til fuldt ud at overholde de gældende processuelle og deontologiske regler.

24 Hvad det angår, må man gå ud fra, at den tjenesteydende advokat og den lokale advokat, som begge er undergivet de deontologiske regler, der gælder i værtslandet, er i stand til at etablere et passende samarbejde med henblik på det mandat, der er givet dem, således at de overholder de deontologiske regler og bevarer deres faglige selvstændighed.

25 Denne betragtning indebærer ikke, at de nationale lovgivere er afskåret fra at fastlægge de generelle rammer for samarbejdet mellem de to advokater. Dog må de forpligtelser, der følger af disse bestemmelser, ikke stå i misforhold til formålene med pligten til at handle i forbindelse med en lokal advokat, således som disse er beskrevet ovenfor.

26 Det må imidlertid fastslås, at den tyske lov af 1980 pålægger de to advokater, som skal handle i forbindelse med hinanden, forpligtelser, som går ud over, hvad der er nødvendigt for at opnå disse formål. Hverken den tyske advokats fortsatte tilstedeværelse under den mundtlige forhandling eller kravet om, at han selv skal være rettergangsfuldmægtig eller forsvarer, eller de udførlige bestemmelser om beviset for forbindelsen er nemlig i almindelighed nødvendige eller endog formålstjenlige med henblik på at give den tjenesteydende advokat den nødvendige støtte.

27 Det må tilføjes, at direktivets artikel 5 ved at henvise til den lokale advokats »ansvar« som anført ovenfor tager sigte på et ansvar over for den ret, som behandler sagen, og ikke over for klienten. Problemet med et eventuelt manglende kendskab til tysk ret, som den tyske regering har henvist til som begrundelse for kravene i 1980-loven, hører imidlertid ind under den tjenesteydende advokats ansvar over for sin klient, som frit kan vælge den advokat, der skal varetage hans interesser.

28 Den tyske regerings argument om, at det kun ved en forbindelse som den, der er foreskrevet i den tyske lovgivning, kan sikres, at advokaterne udøver deres virksomhed på en sådan måde, at de har tilstrækkelig kontakt med deres klienter og domstolene, kan ikke tiltrædes. Som Domstolen har anført i dommen af 12. juli 1984 (Klopp, 107/83, Sml. s. 2971), giver vore dages transport- og kommunikationsmidler nemlig advokaterne mulighed for at sikre den nødvendige kontakt.

29 De samme grunde, som fører til, at den nærmere udformning af forbindelsen, som er fastsat i 1980-loven, må anses for at være uforenelig med direktivet, fordi den ikke står i rimeligt forhold til det tilstræbte mål, gør sig imidlertid ikke gældende med hensyn til lovens bestemmelser om besøg hos fængslede. Disse besøg har nemlig en særlig karakter, der hænger sammen med det forhold, som opstår mellem de fængslede og den kompetente domstol, og som ikke eksisterer for andre retsundergivnes vedkommende.

30 Desuden må det anerkendes, at tvingende hensyn, navnlig til den offentlige sikkerhed, som det tilkommer den berørte medlemsstat at vurdere, kan give anledning til, at denne medlemsstat fastsætter regler om advokaters kontakt med fængslede.

31 Disse betragtninger gør sig også gældende i sager, hvor der ikke er advokattvang. Som følge heraf må det fastslås, at den tyske lov, som pålægger en forpligtelse til at handle i forbindelse med en tysk advokat, for så vidt angår kontakt med fængslede, selv om der ikke er advokattvang, ikke af den grund er i strid med direktivets bestemmelser.

32 For så vidt som den tyske lov imidlertid bestemmer, at den tjenesteydende advokat som forsvarer kun kan besøge en fængslet, hvis han ledsages af den tyske advokat, som han handler i forbindelse med, og kun kan korrespondere med en fængslet gennem denne tyske advokat, og denne regel ikke kan fraviges, selv med rettens tilladelse eller med tilladelse fra den myndighed, der har kompetencen med hensyn til kontakt med fængslede, går de ved denne lov fastsatte restriktioner ud over, hvad der er nødvendigt for at opnå de legitime formål med loven.

33 Følgelig må der gives Kommissionen medhold i klagepunkterne om den nærmere udformning af forbindelsen.

C — Møderetten indskrænket til et bestemt geografisk område

34 Ifølge 1980-loven skal §52, stk. 2, i Bundesrechtsanwaltsordnung finde analog anvendelse i de tilfælde, hvor det er påbudt at møde ved advokater, som har møderet for den ret, der behandler sagen. I henhold til visse bestemmelser i Zivilprozeßordnung er dette påbudt i civile sager, som behandles af Landgerichte og de højere instanser (Oberlandesgerichte og Bundesgerichtshof) samt af Familiengerichte. For så vidt som der er advokattvang i sager for disse retter, skal advokaten altså have møderet for den ret, der behandler sagen. Den advokat, der ikke har en sådan møderet, har kun mulighed for at afgive indlæg under den mundtlige forhandling med bistand af den advokat, der har møderet; 1980-loven bringer den tjenesteydende advokat i samme situation.

35 Kommissionen er af den opfattelse, at direktivets artikel 5 kun giver mulighed for at kræve, at den tjenesteydende advokat handler i forbindelse med en advokat, der har møderet for den ret, der behandler sagen, men ikke at begrænse tjenesteydel-

sen til afgivelse af forklaring under den mundtlige forhandling med bistand af den advokat, der har møderet for den pågældende ret, således som den tyske lovgivning gør det i alle civile sager af en vis betydning. Kommissionen har tilføjet, at den tjenesteydende advokats situation efter dens opfattelse ikke skal sammenlignes med en tysk advokats i betragtning af, at den situation, som den advokat, der udfører en ydelse i en anden medlemsstat, befinder sig i, er kendetegnet ved, at han ikke er etableret i denne medlemsstat og ikke har møderet for nogen ret dér.

36 Den tyske regering har anført, at den tyske advokat, som ikke har møderet for den ret, som behandler sagen, også må nøjes med den begrænsede medvirken i henhold til §52, stk. 2, i Bundesrechtsanwaltsordnung, og at den tjenesteydende advokat som følge heraf ikke er stillet ringere end en advokat, der er etableret i Forbundsrepublikken Tyskland. Princippet om indskrænkning af møderetten til et bestemt geografisk område er blevet indført af hensyn til en god retspleje, idet advokatens »tilknytning til et bestemt sted« fremmer kommunikationen mellem advokaten og den ret, der behandler sagen, og således letter retsforhandlingernes forløb.

37 Den tyske regering har tilføjet, at hvis den tjenesteydende advokat blev ligestillet med den advokat, der har møderet for den ret, der behandler sagen, ville de tyske advokater bliver stillet ringere end deres kolleger i andre medlemsstater. For at illustrere dette har den navnlig henvist til eksemplet med Bundesgerichtshof, som er den øverste domstol i Forbundsrepublikken i civile sager og straffesager; kun en begrænset gruppe af tyske advokater, som har specialiseret sig i »revisionsanke«, har møderet for denne domstol og kan udføre alle proceshandlinger, mens enhver advokat, der er etableret i en anden medlemsstat, skulle have de samme rettigheder, hvis Kommissionens opfattelse skulle følges.

38 Det fremgår af denne diskussion, at den i det væsentlige vedrører spørgsmålet om, hvorvidt Forbundsrepublikken Tyskland er berettiget til at anvende samme bestemmelser på tjenesteydende advokater, som den anvender på tyske advokater, der ikke har møderet for den pågældende ret. Dette spørgsmål kan ikke besvares på grundlag af direktivets bestemmelser; det må undersøges på grundlag af de principper, som gælder for den frie udveksling af tjenesteydelser i henhold til Traktatens artikler 59 og 60.

39 I den forbindelse bemærkes, at alle restriktioner, der hindrer fri udveksling af tjenesteydelser, ifølge artikel 59 skal afskaffes, navnlig med henblik på at gøre det muligt for tjenesteyderen at udøve sin virksomhed i det land, hvor ydelsen præsteres, på samme vilkår, som det pågældende land fastsætter for sine egne statsborgere, jfr. artikel 60, stk. 3.

40 Hovedformålet med disse bestemmelser er at gøre det muligt for tjenesteyderen at udøve sin virksomhed i værtslandet uden at blive udsat for forskelsbehandling i forhold til denne stats egne statsborgere. Som Domstolen har præciseret i dommen af 17. december 1981 (Webb, jfr. ovenfor), indebærer dette imidlertid ikke, at hele den nationale lovgivning, der anvendes i forhold til denne stats egne borgere, og som i almindelighed regulerer de i denne stat etablerede personers løbende aktiviteter, fuldt ud på samme måde kan bringes i anvendelse på aktiviteter af midlertidig art, der udøves af personer, der er etableret i andre medlemsstater.

41 Reglen om territorial eneret i §52, stk. 2, i Bundesrechtsanwaltsordnung indgår netop i en national lovgivning, som i almindelighed regulerer de i den pågældende stat etablerede advokaters løbende aktiviteter, idet disse advokater alle har ret til at opnå møderet for en tysk ret, undertiden også to, og dér udøve alle de aktiviteter, der er nødvendige for at repræsentere klienterne eller varetage disses interesser. Derimod befinder en tjenesteydende advokat, som er etableret i en anden medlemsstat, sig ikke i en situation, hvor han kan opnå møderet for en tysk ret.

42 Under disse omstændigheder må det fastslås, at reglen om territorial eneret ikke kan anvendes på aktiviteter af midlertidig art, der udøves af advokater, som er etableret i andre medlemsstater, da de retlige og faktiske vilkår, som gælder for disse, for så vidt ikke kan sammenlignes med vilkårene for advokater, som er etableret i Forbundsrepublikken Tyskland.

43 Denne konstatering gælder dog med det forbehold, at den tjenesteydende advokat har pligt til inden for de grænser og i den udformning, der er fastlagt ovenfor, at handle i forbindelse med en advokat, der har møderet for den ret, der behandler sagen.

44 Med hensyn til den tyske regerings argument om den særlige situation, der foreligger i forbindelse med revisionsankesager for Bundesgerichtshof, bemærkes, at denne situation ikke skyldes reglen om territorial eneret, således som den normalt finder anvendelse på tyske advokater. Ingen advokat kan nemlig etablere sig i Tyskland uden at have møderet for en tysk ret, hvorved bemærkes, at der består et krav på møderet, og at der ikke gælder talmæssige begrænsninger, mens møderetten for Bundesgerichtshof opnås ved en udvælgelse af advokater med en vis ekspertise eller særlig kompetence til et særligt korps af advokater. Endvidere har Kommissionen under retsmødet erkendt, at de argumenter, den har anført til støtte for sine klagepunkter, ikke kan anvendes i de tilfælde, hvor der findes et særligt korps af advokater, som ved Bundesgerichtshof.

45 Med dette forbehold må der herefter gives Kommissionen medhold i dens klagepunkter.

46 Det må følgelig fastslås, at Forbundsrepublikken Tyskland ikke har overholdt de forpligtelser, der påhviler den i henhold til EØF-Traktatens artikler 59 og 60 og Rådets direktiv 77/249 om lettelser med henblik på den faktiske gennemførelse af advokaters fri udveksling af tjenesteydelser,

— idet den har pålagt den tjenesteydende advokat en forpligtelse til at handle i forbindelse med en advokat, der er etableret i Forbundsrepublikken Tyskland, selv når der ikke er advokattvang efter tysk ret;

— idet den har krævet, at den tyske advokat, som den tjenesteydende advokat skal handle i forbindelse med, selv skal være rettergangsfuldmægtig eller forsvarer i sagen;

— idet den har krævet, at den tjenesteydende advokat kun må give møde for retten i såvel civile sager som straffesager, hvis han ledsages af den tyske advokat;

— idet den har fastsat bestemmelser om beviset for forbindelsen mellem de to advokater, som ikke er retligt begrundede;

— idet den har pålagt den tjenesteydende advokat en forpligtelse til at være ledsaget af en tysk advokat, hvis han aflægger besøg hos en fængslet, og til kun at korrespondere med denne gennem den tyske advokat, og denne regel ikke kan fraviges;

— idet den har ladet de tjenesteydende advokater være omfattet af bestemmelsen om territorial eneret i §52, stk. 2, i Bundesrechtsanwaltsordnung.

Sagens omkostninger

47 I henhold til procesreglementets artikel 69, stk. 2, dømmes den tabende part til at betale sagens omkostninger. Da Forbundsrepublikken Tyskland har tabt sagen, bør det pålægges den at betale sagens omkostninger.

På grundlag af disse præmisser

udtaler og bestemmer

DOMSTOLEN

1) Forbundsrepublikken Tyskland har ikke overholdt de forpligtelser, der påhviler den i henhold til EØF-Traktatens artikler 59 og 60 og Rådets direktiv 77/249 om lettelser med henblik på den faktiske gennemførelse af advokaters fri udveksling af tjenesteydelser,

— idet den har pålagt den tjenesteydende advokat en forpligtelse til at handle i forbindelse med en advokat, der er etableret i Forbundsrepublikken Tyskland, selv når der ikke er advokattvang efter tysk ret;

— idet den har krævet, at den tyske advokat, som den tjenesteydende advokat skal handle i forbindelse med, selv skal være rettergangsfuldmægtig eller forsvarer i sagen;

— idet den har krævet, at den tjenesteydende advokat kun må give møde for retten i såvel civile sager som straffesager, hvis han ledsages af den tyske advokat;

— **idet den har fastsat bestemmelser om beviset for forbindelsen mellem de to advokater, som ikke er retligt begrundede;**

— **idet den har pålagt den tjenesteydende advokat en forpligtelse til at være ledsaget af en tysk advokat, hvis han aflægger besøg hos en fængslet, og til kun at korrespondere med denne gennem den tyske advokat, og denne regel ikke kan fraviges;**

— **idet den har ladet de tjenesteydende advokater være omfattet af bestemmelsen om territorial eneret i §52, stk. 2, i Bundesrechtsanwaltsordnung.**

2) **Forbundsrepublikken Tyskland betaler sagens omkostninger.**

Mackenzie Stuart Bosco Moitinho de Almeida Koopmans Everling

Bahlmann Galmot Kakouris Joliet O'Higgins Schockweiler

Afsagt i offentligt retsmøde i Luxembourg den 25. februar 1988.

J.-G. Giraud
Justitssekretær

A. J. Mackenzie Stuart
Præsident